

DEBRECZENI PROTESTÁNS LAP.

AZ EGYHÁZ ÉS ISKOLA KÖRÉBŐL.

<p>SZERKESZTŐSÉG, hova a lap szellemi részét illető minden küldemény intézendő: Füvészkert-utca 1079.</p>	<p>Megjelen hetenként egyszer, szombaton, egy íven. Előfizetési ár egész évre 5 frt. félévre 2 frt. 50 kr. Hirdetések díja: 100 szóig 1 frt; 200 szóig 2 frt; a másodszori hirdetésnél 100 szóig 80 kr; harmadiknál 70 kr. Bélyegdíj minden hirdetésnél külön 30 kr.</p>	<p>KIADÓ HIVATAL, hova a lap anyagi dolgaira vonatkozó minden küldemény intézendő: Főiskola, háznagyi hivatal.</p>
--	--	---

Tartalom. Lelkészmínősítési szabály-javaslataink. Csiky Lajos. — Tárcza. A physikai tünetnyek mozgási elmélete. Kiss József. — Iskolaügy. Balogh Ferencz akadémiai igazgató-tanár beszéde. — Közügyein. Észrevételek tiszt. Kósa Ede lelkész úr nyílt levelére. Szerkesztő. — Egyházmegyéink életéből. V. A békésbányai ev. ref. egyházmegye köréből. — Különfélék. — Szerk. posta.

Lelkészmínősítési szabály-javaslataink.

II.

Az elmondottak után előadom az általam külön véleményeképen beterveztett s most ismételve elfogadásra ajánlott lelkészmínősítési szabály-javaslatomat.

Ajánlom a fokok szerinti osztályozás megállapítását ilyenformán:

1) Első osztályú lelkészi állomásra kijelölhetők azok, kiknek képesítése a nyolczadik fokot eléri, vagy meghaladja.

2) Második osztályú lelkészi állomásra kijelölhetők azok, kiknek képesítése a hatodik fokot eléri, vagy meghaladja.

3) Harmadik osztályú lelkészi állomásra kijelölhetők azok, kiknek képesítése a negyedik fokot eléri, vagy meghaladja.

4) Negyedik osztályú lelkészi állomásra kijelölhetők azok, kiknek képesítése a második fokon áll, vagy azt meghaladja.

Ez osztályzat megállapításánál:

a) A segédlelkészi szolgálat, továbbá a lelkészi jellegű gymnasiumi, képezdei és magántanárok, katecheták és tanítók szolgálata, a mennyiben mindezek esperesi felhatalmazás alapján valamely rendes lelkészi állomás mellett lelkészi szolgálatokat teljesítenek, minden évben egy fokkal, — a rendes lelkészi szolgálat, a theologiai tanárság,

továbbá az önálló feyházi, táborig, missiói és körlelkészség évenként két fokkal emelik a képesítést.

b) Teljes felelősség melletti helyettes vagy időközti lelkésznek szolgálati ideje két évig segédlelkészi szolgálatnak, két éven túl rendes lelkészi szolgálatnak veendő.

c) Első rendű (előbb kitűnő, az újabb rendszer szerint jeles) lelkészképesítő bizonyítványok a képesítést három fokkal, — másodrendű (előbb jeles, újabban jó) lelkészképesítő bizonyítványok a képesítést két fokkal, — harmadrendű (kielégítő) bizonyítványok a fokozatot egy fokkal emelik.

d) A külföldi egyetemeken való hallgatás, ha az rendszeresen kiállított okmányokkal van igazolva, a képesítést évenként két fokkal emeli.

e) A tanítói oklevél a képesítést egy fokkal emeli.

A felszámítás alá jövő fokozatok közül egy fokot föltétlenül segédlelkészi szolgálat által kell megszerezni; s a fokok számítása, — a tanítói oklevél kivételével, — a 2-ik lelkészképesítési vizsga letévése idejétől veszi kezdetét, — és pedig a nem teljesen eltöltött, a csonka év nem számíttatván be.

A fokok számát a múlt évi főtiszteletű egyházkerületi közgyűléshez benyújtott javaslatomtól eltérőleg azért emeltem egygyel-egygyel magasabbra, mert végre is nem lehet szándékom az, hogy kezdő fiatal embereink például több évi külföldi egyetemen tanulás után egyszerre megválasszathassanak első osztályú egyházakba is lelkészekké. E változtatás által közelebb léptem az esperes urak javaslatához s annak a rendes segédlelkészekre vonatkozó intencióját munkálatomba átvettem.

E javaslatomra a múlt év szeptember havának 17—21. napjain tartott egyházkerületi közgyűlésen mindössze azon érdemleges ellenvetés tétetett, hogy az a minősítés alapján szolgáló értékszámokat mechanice adja össze, míg más oldalról az esperesi kar javaslata a figyelembe veendő mo-

mentumokat egymással összefüggésben veszi számításba. Ez utóbbi állításra a mult heti számban megtettem észrevételeimet s kimutattam, hogy a mennyiben azon esperesi munkálat az első és másodosztályú egyházaknál nem veszi tekintetbe a „jó“ osztályzatot, s a mennyiben abban új átdolgozás nélkül több elsimíthatatlan ellenmondás található: csakugyan nem vesz az számításba minden figyelembe veendő momentumot s csakugyan nincsen annak szervezetében kellő összefüggés. Elismerem, hogy az én javaslatomon bizonyos mechanikus szellem vonul keresztül, de mit árt ez akkor, ha a lelkészjelölő bizottságoknak a jelölésre nézve biztos vezérfonalat ad kezökbe; ha a pályázók is csalhatatlan biztossággal tudhatják, hogy megszerzett értékszámokkal milyen osztályú lelkészi állomásokra pályázhatnak, de meg végre ha egy figyelmes megtekintés után azt is látni lehet benne, hogy még több figyelembe veendő momentumot — péld. tanítói oklevél — magába foglal, mint az esperesi javaslat.

Hogy azonban a bizonytalanságnak minden irányban, teljesen vége vettessék, javasolom végül: mondassék ki szabályrendeletileg, hogy mindazoknak, kik a mult iskolai évvel beállott új rendszer előtt tették vagy teszik le lelkészi vizsgáikat s kiknek két lelkészi bizonyítványaikban nem ugyanazok az osztályjegyzékek: adassék általános osztályzat. Javaslatom indokolására felhozhatom, hogy a főtiszteletű püspök urak lelkészminősítési javaslatában is folyton, az egész munkálaton keresztülmenőleg szó van a lelkészképességi általános osztályzatról; de meg követeli is ezt azon szükség, hogy a lelkészjelölő bizottságok egyöntetűleg járjanak el e kérdésben, hogy legyen előttük egy mindnyájokat egyformán kötelező eljárási szabályelv, a melynek alapján mindnyájan egyforma mértékkel mérjék a bizonyítványok értékét, a mi eddig, mint példák igazolják, nem igen így történt. Űtasíttassanak tehát a lelkészjelölő bizottságok, hogy a mely pályázónak a két bizonyítvány 15 tantárgya közül 10-ből kitűnő (jeles), 5-ből jeles (jó) osztályjegyzéke van, azt kitűnőnek (jelesnek), — a kiknek bizonyítványaiban 10 jeles (jó) mellett 5 elegendő (kielégítő) osztályjegyzéke van, azt jeles (jó) osztályzatúnak minősítsék. Egyetlen elegendővel (kielégítővel) azonban már senki sem lenne kitűnőnek (jelesnek) minősíthető. A mult iskolai évvel beállott új rendszer szerint vizsgázók egyes bizonyítványainak osztályjegyzékeiből már adatik általános osztályzat, de az alap- és a két képesítési vizsga általános eredményének összeállítására nézve nem tétetett intézkedés. Javasolom ennél fogva azt is, hogy az új rendszer szerint vizsgázók általános osztályzatának megállapítására nézve is az előbb említett arányszámok vétesenek a lelkészjelölő bizottságok által irányadó tekintetbe.

Távolról sem akarok magamnak azzal hizelegni, hogy rendszerem első tekintetre mindenkit meg tudna

nyerni, de annyit tartózkodás nélkül kimondok, hogy egyszerűbb, egyenesebb, félremagyarázhatatlanabb, s a mi fő, méltányosabb ennél eddig nincs. Ha akad, szívesen meghajlom előtte.

Nem akarok elzárkózni azon megjegyzés előtt, mely e fokozat szerint való rendszert nehézkesnek tartja. Ime, néhány példa elosztat minden ilyenmű kételyt, egyszersmind a rendszer igazságos voltát is szemléltetővé teszi, mert ki tagadhatja, hogy eddigi minősítési eljárásunk czélja is ez lett volna, csakhogy az eszközök nem voltak eléggé szerencsésen megválasztva? Vegyünk fel tehát néhány leggyakrabban felmerülhető esetet.

Cs. A. káandidátus letette a vizsgákat, még pedig általánosan 3-ad rendű (kielégítő) eredménynyel. Ez egy fok. Káplánkodik egy évig, ezzel van két foka. Már ekkor választható IV-ik osztályú egyházba. Ha ezen minősítési fokozatát növelni akarja, tanítói oklevelet szerez s még egy évig káplánkodik: ezzel bejuthat a III-ik osztályú egyházba. Négy évi káplánkodás után tanítói oklevéllel ellátva II-ik osztályú, — hat évi káplánkodás után pedig I-ső osztályú egyházba választható. Ennél többet, a kellékeknek minimalis mértékben megfelelő egyén nem kívánhat.

T. J. káandidátus a vizsgákat 2-od rendű (jó) általános eredménynyel állotta ki. Ez — két fok. Nem szaporítva a szót a IV-ik osztályú egyházba való minősíthetőségével, két évi káplánkodás után (2+2 = négy fok) III-ik osztályú egyházba minősíttetik, s a tanítói oklevél a két évből egyet elengedhetővé tesz. Ugyanőt tanítói oklevél bírása mellett 3 évi káplánkodás II-ik osztályú, 5 évi káplánkodás I-ső osztályú egyházba jogosítja.

B. G. káandidátus első rendű (kiünő vagy jeles) általános eredményű vizsgát tesz. Ez = 3 fok. Egy évi káplánkodás után III-ik osztályú, tanítói oklevél mellett két évi káplánkodás után II-ik osztályú és négy évi káplánkodás után I-ső osztályú egyházba választható, illetőleg jelölhető.

A segédlelkészkedés éveinek számát rövidíteni lehet (de egészen törölni nem!) a külföldi egyetemek látogatása által. Például:

A már említett Cs. A. káandidátus 3-ad rendű bizonyítvánnyal külföldi egyetem egy évi látogatása után egy évi káplánkodás megtörténtével már III-ik osztályú egyházba juthat, két évi káplánkodás s a tanítói oklevél már a II-ik osztályúba bocsátja. És így tovább.

T. J. káandidátust 2-od rendű bizonyítványa, egy évi külföldi tanulás, tanítói oklevél s egy évi káplánság II-ik osztályú, még két évi (tehát összesen 3 évi) káplánság I-ső osztályú egyházba jogosítja. Végül B. G. káandidátus 1-ső rendű bizonyítvánnyal (3 fok), egy évi káplánkodás (1 fok), egy évi külföldi egyetemi bizonyítvánnyal II-ik osztályú, két évi külföld után I-ső osztályú egyházba pályázhatik.

A fokok megállapítása s azok összeadása után a minősítés teljes biztossággal mondható ki. Az ifjú ember látva maga előtt a félremagyarázhatatlan fokozatot, pályavégeztével úgy osztja be idejét, a hogy neki legcélszerűbb; nem kárhoztathatja érette a kijelölő bizottságot. Mert az ilyen kifejezések, mint „a kijelölő bizottság tekintetbe veheti a pályázónak különösebb érdemeit“ stb., — már bocsánat érette, de úgy van, — tetszés szerint nyújtható vagy összeszorítható mértéket adnak a kézbe, de a szám: az nem csal, az kizár minden ilyesmit.

Szeretném kifejtteni azon nézetemet is, hogy óhajtanám megszorítani a lelkészjelölő bizottságok hatáskörét, s bármely helyen is választás alá bocsátanám mindazokat, a kik azon helyre pályázásra illetékesek. Szeretném továbbá eltöröltetni a zsinati törvénynek azon rendelkezését, mely a jelölteknek megtiltja az egyházi próbaszónoklatnak a választó gyülekezetben való tartását, mert ez utóbbit én bizonyos megszorítással minden aggodalom nélkül megengedném: de tudom, hogy ezekről egy újabb zsinattartásának idejéig beszélni időszerűtlen, de meg a szóban forgó kérdésre nem is tartozik.

Ajánlom javaslatomat a lelkészminősítési szabályjavaslatok feletti véleményezés ügyében f. hó 9-én itt Debreczenben összejövendő bizottsági értekezletünk s általa a főtiszt. egyházkerületi közgyűlés becses figyelmébe.

Csiky Lajos.

T á r c z a.

A physikai tünemények mozgási elmélete.

(Részletek Kiss József debreczeni főgymnasiunai tanár székfoglaló értekezéséből).

A physikai tünemények okainak kutatásánál már a legrégibb korban nyomait találjuk azon törekvésnek, hogy — mint az ion philosophiai iskola az anyagot egy közös principiumból igyekezett származtatni — a testeken feltűnő változások is az anyagnak egy és ugyanazon állapotából, az anyagmozgásokból legyenek kimagyarázhatók.

A hangtüneményeknek a hangzó test és a vezető közeg rezgéseiből magyarázása nem sok nehézséget okozott, mivel e rezgések közvetlenül megfigyelhetők; de már a fény- és hőtünemények csak századunk első felében, az electromagnetikus tünemények pedig — mondhatni — napjainkban lettek az elméleti és kísérleti bizonyítékok hosszú sorozata által a mozgási tünemények közé sorozhatók.

Az ókori felfogás a látást a világitó testből a szembe s a szemből a testekhez áramló valaminek tulajdonította¹⁾, tehát mozgásnak tartotta, melynek közvetítése végett Aristoteles a szem és tárgyak közé valami mediumot gondolt²⁾. Az epicureu-

¹⁾ Czögler: A physika története. I. k. 199 l.

²⁾ U. o. I. k. 188 l. és Lewes „A philosophia története“ ford. Bánóczy. II. k. 76 l.

sok a hőt is, mint a fényt, az ő elemekből összeállott atómk gyors mozgásának tekintették³⁾. A Newton nevéhez kapcsolódott emanatiós, emissió vagy kiömlési elmélet szerint a fény szintén egy rendkívül finom anyagnak a világitó testből mindenfelé nagy sebességgel kiáramlása⁴⁾, melytől a Huyghensről nevezett undulatiós vagy rezgési elmélet⁵⁾ abban különbözik, hogy a világitó anyag helyett egy — a világtér betöltő, de ez ideig kísérletileg ki nem mutatható — anyagot képzelt, a mely a világitó test részecskéinek gyors mozgásait felvevén, e mozgások benne transversalis rezgések alakjában terjednek. Ez elméletet az Arago által 1811-ben felfedezett circularis és színes polarisatió megmagyarázása végett Arago és Fresnel által végrehajtott újabb kísérletek, az ezen elméletre támaszkodó elméleti vizsgálódásokból Hamilton által kimutatott s Lloyd által kísérletileg előállított conica refractió⁶⁾, Young, Fresnel, Cauchy, Foucault és mások munkái a fénytünemények megmagyarázásánál mai nap is érvényes és elfogadott elméletté emelték.

A hő mivoltát illetőleg szintén két hypothesis is ismerünk; az egyik szerint a hő súlytalan anyag, a melyet a hideg testek benyelvén, felmelegszenek, ellenben a meleg testek kisugározzák⁷⁾; a másik hypothesis szerint — melynek követői közé Verulamius Bacot⁸⁾, Boyle⁹⁾, Rumfordot¹⁰⁾, Davyt¹¹⁾, Youngot számíthatjuk, — a hő az anyag bizonyos mozgási állapota. A hősugaraknak a fénysugarakhoz hasonlóságát Mariotte már 1686-ban következtette¹²⁾, Prevost¹³⁾ pedig bebizonyította egy szökőkút vizsugara által, hogy e hő a hideg testeken keresztül is terjedhet. A hőelectromos oszlopoknak Nobili által a hőhatások vizsgálatára való alkalmazása¹⁴⁾ a kísérletek pontosságát nagyban elősegítette, így már Wrede felhasználta a sugárzó hő terjedési tehetségének meghatározására¹⁵⁾. Melloni — munkás életének java részét a sugárzó hő tanulmányozásának szentelve, bebizonyította, hogy a sugárzó hősugarak — mint a fénysugarak — egyenes vonalban terjednek, visszaverődnek, megtöretnek¹⁶⁾, intenzitásuk a távolság négyzetével fordított arányban áll¹⁷⁾. Forbes kimutatta a hősugarak teljes visszaverődését, s meghatározta több diathermansicus test törésmutatóját¹⁸⁾. A hősugarak diffúzióját Knoblauch terjedelmes kísérletek által vizsgálta¹⁹⁾, s ezekből kitűnt, hogy a testekben levő hönél nem csak quantitativ, hanem qualitativ különbségek is léteznek, a melyek a különböző színeknek felelnek meg. A hősugarak in-

³⁾ Titus Lucretius Carus tankölteménye a „Természetről“, ford. Fábrián Gábor. IV. könyv 184—191 vers.

⁴⁾ Newton „Optics, or a treatise of the reflections, inflections and colours of Light“ munkájában ez elmélet alapján tárgyalja a fénytüneményeket.

⁵⁾ E nézet követői voltak: Leonardo da Vinci, Hooke, Pardies, Fermat, Grimaldi, Young stb. Lásd Verdet „Vorlesungen über die Wellentheorie des Lichtes“ Deutsch von Dr. K. Exner.

⁶⁾ Poggend. Ann. Bd. XXVIII.

⁷⁾ Bővebben Fischer „Geschichte der Physik“ Bd. VII.

⁸⁾ U. o. Bd. I. p. 213. ⁹⁾ Bd. II. p. 159. ¹⁰⁾ Bd. VII. p. 573. ¹¹⁾ Bd. VII. p. 588.

¹²⁾ Traité des couleurs Bd. II. disc. I. ¹³⁾ Journal de physique. 1811.

¹⁴⁾ Pogg. Ann. Bd. XX.

¹⁵⁾ Pogg. Ann. Bd. LIII.

¹⁶⁾ Pogg. Ann. Bd. XXXV.

¹⁷⁾ Pogg. Ann. Bd. XXXIX, XLIV.

¹⁸⁾ Pogg. Ann. Bd. XLV.

¹⁹⁾ Pogg. Ann. Bd. LXXI, CI, CIX.

terferenciáját Fizeau és Foucault²⁰⁾, majd Knoblauch²¹⁾ mutatták meg. Hogy a hősugarak polarisálódnak, kettős törést szenvednek, s általában mindazon bonyolultabb tünetenyeket létre hozzák, a melyeket a hősugarak, Bérard²²⁾, De la Provostaye és Desains²³⁾, különösen pedig Knoblauch²⁴⁾ bizonyították be. E kísérletekből világosan láthatóvá lett, hogy a hősugarak a fénysugaraktól csak az idegrendszerünkre gyakorolt hatásokban különböznek, egyébként pedig mind a kettő az éternek transversalis rezgéseiből keletkezik.

A fény- és hősugarak azonosságának felismerése után a testekben levő hőt vagy testmeleget sem lehetett tovább a meleg testben benne levő s a hőfoghatóság kisebbitése által kiszorítható súlytalan anyagnak, caloricumnak állítani, Rumford, Davy és Seguin kísérletei azt már különben is kimutatták; azonban csak a J. Robert Mayer által elméletileg, Juole, Col-ding és Hirn által kísérletileg meghatározott mechanikai hő-aequivalens és a Krönig, Clausius, Thomson és mások által kifejtett mechanikai hőelmélet nyújtottak biztos alapot azon tétellel felállításához, hogy a testek alacsonyabb vagy magasabb hőfoka a testmolekulák kisebb vagy nagyobb rezgési erélyének következménye, és hogy a hősugárzás és hőelnyelés, a testmolekulák és az azokat körülvevő éter egymásra való kölcsönös mechanikai hatásából magyarázhatók meg.

Kiss József.

(Folyt. köv.)

Iskolaügy.

Balogh Ferencz akadémiai igazgató-tanár beszéde

Szabolcska Mihály, debreczeni főiskolai szenior beigtatásakor. 1889. szept. 25.

Tiszteletes szenior úr! A vallásos szellem költészet-tel párosulva nagy korszakokat szokott ihletni s százados hatást előidézni; a dávidi és salamoni alkotó korszakot zsoltárok felzundulása kíséri; a nagy Konstantint követő időt ős kereszttyén énekek, a Te Deum, Trishagion és más szent dallamok örökítik; Luthert a himnuszok, Kálvint a zsoltárok a mívelt nemzetek kebelében elválaszthatatlanul követik és műveiket emelik. Mi része van a vallásos költészetnek a hazai reformációban? — ez új s még kevésbé nyomozott mezőn kívánt ön tanulmányt tenni s a vallásos szellem hűrrezgését megfigyelni . . . jól tette! hívatása és tehetsége szerint haladjon tovább is. Szükség van elhagyatott egyháztörténelmünk és multunk ködös terén ily ifjú munkásokra.

Önt szívesen emelte a tanári kar e díszes hivatalba, szerénysége, tiszta jelleme, szép tehetsége tette méltóvá arra. Szép lánczolat sorába lépett, önnel 418 megye főiskola szeniorainak száma, kik 1558 óta viselik itt e hivatalt; az ifjúság kiválójából fonódott ama koszorú, a múlandóság útján elhulltak helyébe újak léptek, legyen zöldelő levél ama szép koszorúban!

A mi közelebről teendőit illeti, csak egy párt érintek.

²⁰⁾ Pogg. Ann. Bd. LXXII. ²¹⁾ Monatsberichte der Berliner Akademie. 1859. és Pogg. Ann. LXXIV.

²²⁾ Gilbert's Ann. Bd. XLIV.

²³⁾ Pogg. Ann. Bd. LXXIV. ²⁴⁾ Pogg. Ann. LXXIV, CXXXV.

Önre bízott a benlakó ifjúság feletti közvetlen örökös nap-pal, és a mikor — az angol költő rajza szerint — „az éj fekete királynéja ében trónjáról sugártalan fenségben kiterjeszti ólom jogarát az alvó világ (itt: ifjúság) felett“; továbbá a templomi szolgálatokra kirendelés, mindennapi, állandó figyelem tárgyai ezek. Legyen hivatalánál fogva példaadója, vezetője, barátja, de egyszersmind a törvény megtartására figyelmeztetője az ifjúságnak, s mint összekötő láncszem tanárkar és ifjúság közt, nemes közeg, nemes képviselő. Viselje közmegelégedésre hivatalát!

Nemes tanuló ifjúság! A tudomány e köztársasága akkor fog közjóra világlólag épen megállani, ha, az angol vezéri szózat szerint, minden tanuló megteszi a maga kötelességét. Akkor a törvény csak delejtű leend, mely irányoz, de súlyát és nyomását nem, csak hasznos voltát érzik; akkor a szenior, esküdti kar és tanárkar, mint intézmény, hatása a jótékony meleghez lesz hasonló, zöldülést, életet fakaszt . . . kényszer nélkül.

Legyen az ifjúság munkás, ez a munka százada; kollegiomunk pecsétfrata „orando et laborando“, ezt a tételt a francia forradalom democratiája így modernizálta „travailler c' est prier“, azaz: a munka ima. Szép gondolat! A munkás ifjú arathatja a legszebb babérokat: a sikert, becsülést, szeretetet; s a mi föbb: a lelkiismeret és Isten jutalmazó szavát. Legyen az ifjúság a tudomány ápolója, ez a tudomány százada; a tudomány minden ága oly eredményekre juttat, mik a mult századok tudósainak ábrándjait messze túlszárnyalták. Ma a tudomány minden téren alkalmaztatik; a ki e fegyverzetbe nem öltözik, egyén vagy társadalom, hanyatlásnak indul. Ma a hazát is tudományval védik, a hadsereg és szereik érzik alakító erejét, a tudományt elhanyagoló nemzetek vesztik életképességüket. Higyjék el, a hazaszeretet is nem az elvont elvek merev hangoztatásában áll csak ma, hanem sőt inkább a csendes munka, a tudomány komoly művelésében bizonyul gyümölcsözőnek. A tudomány szabaddá is tesz, mert megtanít a szabadság fentartásának leghatályosabb tényezőire.

Legyen az ifjúság a haladás igaz barátja; ez a haladás százada, melynek hajnalán zengé az örök mozgékony britt nagy költő Byron: to progress or die, azaz: haladni vagy meghalni. Igen! ki ma nem halad, elsodortatik s a dicstelen sír felé közelg. A haladás az Isten által jelölt út, ő mondatá ki Fia által: legyetek tökéletesek! Mondhatni: a mindentudás isteni birodalmába ez az út vezet; Isten a maga fiaival, az emberekkel a világegyetem és törvényeinek ismeretét ez ösvényen közli, akár az égő oltárról vett égő szénnel íratja az ószövetség nagy látnokai és tanítói által, akár az apostoloknak adott pünkösztől lángnyelvekkel beszélteti; akár az égi nagy testek néma sugaraival rajzoltatja nagyságos dolgait.

A haladás ne csak értelmi téren legyen meg, hanem erkölcseben, erényben, jellemben is. Mit ér a legtudósabb fő is, ha szíve jég, jelleme súlyed? E tekintetben a vallás legyen az irányzó, a mentő; igaz az, mtt Beaconsfield lord monda: „a vallás már maga műveltség és pedig a legmagasb“. A józan és biztos haladást egy angol tudós lelkész nagyon mélyen és jól értelmezte így: „a haladás emberi nemünk mozgása Isten felé“.

És te, mi édes főiskolánk! mely 300 év óta, legalább is húszszerebből álló felsőbb tanuló seregnek voltál ápoló anyja, láss falaid között munkás, tudomány szerető és haladás-képes ifjúságot; akkor azon szerepet, mit a hazai történelemben eddigél vittel, áldásosan folytatandod tovább is. Mint a tejút

az égen ragyogó csillagok ezréből képződik: úgy a földön, az ezer és ezer jeles ifjú szelleme összeragyogása képezi azon fényvonalat, mely a haza és egyház jelenét, jövőjét megvilágosítja.

Isten jósága és fényes orcája — mit a vallás nyelve kegyelemnek nevez — forduljon ránk, s örködjék ezután is e kollégiomon, ennek ifjúságán, tanári karán, pártfogóin, az áldozó híveken, presbyteriumokon, lelkészeken és tanítókon, kik támogatják, hogy ezek összetényezése által a főiskola is haladásra képesebbé tétessék, hogy ne kialvó, — hanem gyúló nap legyen a maga körében a szép, a nagy, a szabad magyar rónán!

Közügyeink.

Észrevételek tiszt. Kósa Ede lelkész úr nyílt levelére.

(Vége.)

2. A „nyílt levél“ tisztelt írójának és paptársainak lelki nyugtalansága, mondhatnók háborgása abban éri el a tetőpontot, midőn világgá kiáltják, hogy: „a debreczeni konviktus mai állapotában nem jótétemény, hanem üzlet! Üzlet a főiskola javára, a szegény szülék kárára“. Ennek a merész állításnak a keletkezését csakis az a „lelki nyugtalanság“ teszi érthetővé előttünk, melyet a gymn. igazgató úr által közrebocsátott adatok idéztek elő az illetőknél. Ezen sajnos lelkiállapot nélkül bizonynyal észrevették volna, hogy az igazgatói jelentésnek a tápintézetre vonatkozó része így kezdődik: „Az elmúlt tanévben életbe lépett, újonnan berendezett főiskolai tápintézet működésének a gymnasiumi tanulókra vonatkozó nevezetesebb adatait fővonásokban kívánom itt megemlíteni a következőkben“. Így tehát nem „számadást ad“, hanem a gymnasiumi tanulókra vonatkozó nevezetesebb adatokat közli, melyek alapján a főiskolai tápintézetet oly „üzlet“-té kvalifikálni, — mely a szegény szüléknek kárt okoz, — lázas elharmkodás és menthetetlen meggondolatlanság eredménye gyanánt tűnik föl. Meg vagyunk győződve, hogy ha az illetők kiterjesztették volna figyelmüket a főiskola akadémiai tanszakairól kiadott s az egyes egyházakhoz megküldött 1888—89-iki Évkönyv 135-ik és következő lapjaira: úgy másképp formulázták volna fentebbi lesujtó bírálatukat, melynek tarthatatlanságát hogy kimutassuk: a következőket kell előadnunk.

Köztudomású, hogy a debreczeni főiskolai tápintézet eredetileg az akadémiai tanfolyamokat hallgató tanuló ifjúság számára alapított s annak jótéteménye a mai gymnasium 7-ik és 8-ik osztályára csakis azért terjedt ki, mert ezen osztályok a régi rendszer szerint az akadémiához tartoztak. Időközben felállítván a tanítóképző, a tápintézeti jótétemények ennek növendékeire is kiterjesztettek az 1869. évi 73-ik sz. egyházkerületi végzés által. A gymnasiumi 6 alsó osztály növendékei egész az 1887—88-iki év végeig, vagyis a tápintézet újjá rendezéseig ki voltak zárva a tápintézetből s ezek élelmezése úgy történt, hogy a 100—140 főnyi u. n. szolgatanuló közül 32 evett a konviktus szolgálatok végzése után az ételmaradékból, a többi pedig élelmi szerül csak kenyeret kapott. Majd az 1882-ik évben rendszeresítetvén az u. n. 10 krajezáros ebéd: a konviktusból kiszorult gymnasiumi tanulók a kenyérmellé egy-egy adag ételt kaptak ebédre, de ugyanezen időtől

kezdve a 40 ingyenesen kívül a szegény tanulók évi 30 és 60 frt pótdíj fizetésére köteleztettek. Ily előzmények után a tápintézet a mult iskolai évben újjá alakítván, annak jótéteményei a főiskola minden növendékére kiterjesztettek, egyúttal az ebéd megjavított s vacsora is rendszeresített.

Minthogy már a régi rendszer mellett évenként tetemes tápintézeti deficitek merültek föl, melyek olykor, — mint ez az 1882. évi 236-ik sz. egyházkerületi végzésből látható, — 4000 forintnál nagyobb összegre rúgtak, és a mely deficitek jórésben a főiskola közszükségleti pénztárára neheztedek, mely aztán főként e miatt a rendes szükséglet fedezését a jövedelmező tőkék csonkítása nélkül nem eszközölte (lásd az 1889. évi 163-ik sz. egyházker. végzést), a tápintézet újjá szervezésénél a legnagyobb óvatossággal kelle eljárni. Így történt, hogy a kedvezményes helyek száma 148-ban állapított meg az egyházkerület által, a mely azonban jóval felülhaladta a régi tápintézet tagjainak összes létszámát, mely 119-nél felebb nem emelkedett. Az egyes intézeti ágakra eső kedvezményes helyek számát, az egyházkerületileg megállapított kereten belül a főiskolai tanárkarok közös gyűlése szabja meg, mely e tekintetben a történeti fejlődést tartva szem előtt, a gymnasium részére nem juttathat annyi kedvezményes helyet a többi tanszakok sérelme nélkül, a mennyi a tetemes létszámra s a segélyt igénylők nagy számára való tekintetből óhajtható volna. Így történt, hogy a főiskola anyagi ügyeinek vezetésére hívatott gazdasági tanács az egész díjt 80 frtra, — az ingyenesek létszámát 30-ra, — 40 frtot fizetőkét 40-re, — 60 frtot fizetőkét 90-re, — 80 frtot fizetőkét 140-re, — a tanulók által fizetendő díjak összegét pedig 18,200 frtra tette az egyházkerület elé terjesztett javaslatában. Midőn pedig ama javaslat ekként módosított, hogy az ingyenesek létszáma 33-ban, — a 20 frtot fizetőkét 33-ban, — a 40 frtot fizetőkét 82-ben, — a 70 frtot fizetőkét 152-ben, — a tanulók által fizetendő pótdíjak összege pedig 14,580 frtban állapított meg az egyházkerület által: a főiskolai gazdasági tanács, az 1888. évi 105-ik sz. egyházker. végzésből láthatólag, nem késett kifejezni a tápintézet fenttarthatása feletti aggodalmát, valamint azt is, hogy e tekintetben felelőséget nem vállalhat.

Ily körülmények közt kezdte meg működését az újjáalakított tápintézet az 1888—89-iki tanévben, szembe nézve még azon lehetőséggel is, hogy egész díjat fizető, — kiknek létszáma a régi konviktusban éveken át alig volt egy-kettő, — esetleg egyetlenegy sem leend, s ez esetben a tápintézeti kiadások a tápintézet mindennemű jövedelmeit fölemésztették volna. Miként a főiskola akadémiai tanszakairól kiadott 1888—89-iki „Évkönyv“ 135. és következő lapjain látható: ez az eset nem következett be, egész díjat fizető tagjai is voltak a tápintézetnek szép számmal s ekként a tápintézeti tagok által befizetett 12,605 frt 45 krt csak 2271 frt 07 krral kelle a tápintézet másnemű jövedelmeiből pótolni, hogy az élelmezési kiadások fedezve legyenek. Igaz, hogy a gymnasiumi tanulók élelmezési címén fölmerült költséget az általuk befizetett összeg az első évben fedezte, sőt 330 frt 37 krral felül is haladta, de ezzel szemben az is igaz, hogy a befolyt pótdíjakon felül az akadémiai tanulók élelmezése címén 943 frt 82 kr, — a tanítóképezdeiekén pedig 1657 frt 62 kr a tápintézet egyéb jövedelmeiből fedeztetett. Így tehát a főiskola javára s a szülék kárára folytatott üzletről beszélni egyáltalában nem lehet, annyival inkább, mert a tápintézeti jövedelemből a mult évi kedvező beszerzési árak és a gazdasági tanács eszélyes gazdálko-

terferenciáját Fizeau és Foucault²⁰⁾, majd Knoblauch²¹⁾ mutatták meg. Hogy a hősugarak polarisálódnak, kettős törést szenvednek, s általában mindazon bonyolultabb tüneményeket létre hozzák, a melyeket a hősugarak, Bérard²²⁾, De la Provostaye és Desains²³⁾, különösen pedig Knoblauch²⁴⁾ bizonyították be. E kísérletekből világosan láthatóvá lett, hogy a hősugarak a fénysugaraktól csak az idegrendszerünkre gyakorolt hatásokban különböznek, egyébként pedig mind a kettő az éternek transversalis rezgéseiből keletkezik.

A fény- és hősugarak azonosságának felismerése után a testekben levő hőt vagy testmeleget sem lehetett tovább a meleg testben benne levő s a hőfoghatóság kisebbitése által kiszorítható súlytalan anyagnak, caloricumnak állítani, Rumford, Davy és Seguin kísérletei azt már különben is kimutatták; azonban csak a J. Robert Mayer által elméletileg, Juole, Colling és Hirn által kísérletileg meghatározott mechanikai hő-aequivalens és a Krönig, Clausius, Thomson és mások által kifejlesztett mechanikai hőelmélet nyújtottak biztos alapot azon tétel felállításához, hogy a testek alacsonyabb vagy magasabb hőfoka a testmolekulák kisebb vagy nagyobb rezgési erélyének következménye, és hogy a hősugárzás és hőelnyelés, a testmolekulák és az azokat körülvevő éter egymásra való kölcsönös mechanikai hatásából magyarázhatók meg.

Kiss József.

(Folyt. köv.)

Iskolaügy.

Balogh Ferencz akadémiai igazgató-tanár beszéde

Szabolcska Mihály, debreczeni főiskolai szénior beigtatásakor. 1889. szept. 25.

Tiszteletes szénior úr! A vallásos szellem költészet-tel párosulva nagy korszakokat szokott íhletni s százados hatást előidézni; a dávidi és salamoni alkotó korszakot zsoltárok felzendülése kíséri; a nagy Konstantint követő időt ős kereszttyén énekek, a Te Deum, Trishagion és más szent dallamok örökítik; Luthert a himnuszok, Kálvint a zsoltárok a mívelt nemzetek kebelében elválaszthatatlanul követik és műveiket emelik. Mi része van a vallásos költészetnek a hazai reformációban? — ez új s még kevéssé nyomozott mezőn kívánt ön tanulmányt tenni s a vallásos szellem hűrezgését megfigyelni . . . jól tette! hívatása és tehetsége szerint haladjon tovább is. Szükség van elhagyatott egyháztörténelmünk és multunk ködös terén ily ifjú munkásokra.

Önt szívesen emelte a tanári kar e díszes hivatalba, szerénysége, tiszta jelleme, szép tehetsége tette méltóvá arra. Szép láncolat sorába lépett, önnel 418 megy e főiskola széniorainak száma, kik 1558 óta viselik itt e hivatalt; az ifjúság kiválóbbjaiból fonódott ama koszorú, a múlandóság útján elhulltak helyébe újak léptek, legyen zöldelő levél ama szép koszorúban!

A mi közelebről teendőit illeti, csak egy párt érintek.

²⁰⁾ Pogg. Ann. Bd. LXXII. ²¹⁾ Monatsberichte der Berliner Akademie. 1859. és Pogg. Ann. LXXIV.

²²⁾ Gilbert's Ann. Bd. XLIV.

²³⁾ Pogg. Ann. Bd. LXXIV. ²⁴⁾ Pogg. Ann. LXXIV, CXXXV.

Önre bízott a benlakó ifjúság feletti közvetlen örökös napal, és a mikor — az angol költő rajza szerint — „az éj fekete királynéja ében trónjáról sugártalan fenségben kiterjeszti ólom jogarát az alvó világ (itt: ifjúság) felett“; továbbá a templomi szolgálatokra kirendelés, mindennapi, állandó figyelem tárgyai ezek. Legyen hivatalánál fogva példaadója, vezetője, barátja, de egyszersmind a törvény megtartására figyelmeztetője az ifjúságnak, s mint összekötő láncszem tanárkar és ifjúság közt, nemes közeg, nemes képviselő. Viselje közmegelegedésre hivatalát!

Nemes tanuló ifjúság! A tudomány e köztársasága akkor fog közjóra világlólag épen megállani, ha, az angol vezéri szózat szerint, minden tanuló megteszi a maga kötelességét. Akkor a törvény csak delejtű leend, mely irányoz, de súlyát és nyomását nem, csak hasznos voltát érzik; akkor a szenior, esküdti kar és tanárkar, mint intézmény, hatása a jótékony meleghez lesz hasonló, zöldülést, életet fakaszt . . . kényszer nélkül.

Legyen az ifjúság munkás, ez a munka százada; kollegiomunk pecsétirata „orando et laborando“, ezt a tételt a francia forradalom democratiája így modernizálta „travailler c' est prier“, azaz: a munka ima. Szép gondolat! A munkás ifjú arathatja a legszebb babérokat: a sikert, becsülést, szeretetet; s a mi főbb: a lelkiismeret és Isten jutalmazó szavát. Legyen az ifjúság a tudomány ápolója, ez a tudomány százada; a tudomány minden ága oly eredményekre juttat, mik a mult századok tudósainak ábrándjait messze túlszárnyalták. Ma a tudomány minden téren alkalmaztatik; a ki e fegyverzetbe nem öltözik, egyén vagy társadalom, hanyatlásnak indul. Ma a hazát is tudománnyal védik, a hadsereg és szereik érzik alakító erejét, a tudományt elhanyagoló nemzetek vesztik életképességüket. Higyjék el, a hazaszeretet is nem az elvont elvek merev hangoztatásában áll csak ma, hanem sőt inkább a csendes munka, a tudomány komoly művelésében bizonyul gyümölcsözőnek. A tudomány szabaddá is tesz, mert megtanít a szabadság fentartásának leghatályosabb tényezőire.

Legyen az ifjúság a haladás igaz barátja; ez a haladás százada, melynek hajnalán zengé az örök mozgékony britt nagy költő Byron: to progress or die, azaz: haladni vagy meghalni. Igen! ki ma nem halad, elsodortatik s a diestelen sír felé közelg. A haladás az Isten által jelölt út, ő mondatá ki Fia által: legyetek tökéletesek! Mondhatni: a mindentudás isteni birodalmába ez az út vezet; Isten a maga fiaival, az emberekkel a világegyetem és törvényeinek ismeretét ez ösvényen közli, akár az égő oltárról vett égő szénnel íratja az ószövetség nagy látnokai és tanítói által, akár az apostoloknak adott pünkössti lángnyelvekkel beszélteti; akár az égi nagy testek néma sugaraival rajzoltatja nagyságos dolgait.

A haladás ne csak értelmi téren legyen meg, hanem erkölcsben, erényben, jellemében is. Mit ér a legtudósabb fő is, ha szíve jég, jelleme sülyedt? E tekintetben a vallás legyen az irányzó, a mentő; igaz az, mtt Beaconsfield lord monda: „a vallás már maga műveltség és pedig a legmagasb“. A józan és biztos haladást egy angol tudós lelkész nagyon mélyen és jól értelmezte így: „a haladás emberi nemünk mozgása Isten felé“.

És te, mi édes főiskolánk! mely 300 év óta, legalább is húszezerből álló felsőbb tanuló seregnek voltál ápoló anyja, láss falaid között munkás, tudományszerető és haladás-képes ifjúságot; akkor azon szerepet, mit a hazai történelemben eddigelé vittél, áldásosan folytatandod tovább is. Mint a tejt

az égen ragyogó csillagok ezrél képződik: úgy a földön, az ezer és ezer jeles ifjú szelleme összeragyogása képezi azon fényvonalat, mely a haza és egyház jelenét, jövőjét megvilágosítja.

Isten jósága és fényes orczája — mit a vallás nyelve kegyelemnek nevez — forduljon ránk, s örködjék ezután is e kollégiomon, ennek ifjúságán, tanári karán, pártfogóin, az áldozó híveken, presbyteriumokon, lelkészeken és tanítókon, kik támogatják, hogy ezek össztényezése által a főiskola is haladásra képebbé tétessék, hogy ne kialvó, — hanem gyúló nap legyen a maga körében a szép, a nagy, a szabad magyar rónán!

Közügyeink.

Észrevételek tiszt. Kósa Ede lelkész úr nyílt levelére.

(Vége.)

2. A „nyílt levél“ tisztelt írójának és paptársainak lelki nyugtalansága, mondhatnók háborgása abban éri el a tetőpontot, midőn világgá kiáltják, hogy: „a debreczeni konviktus mai állapotában nem jótétemény, hanem üzlet! Üzlet a főiskola javára, a szegény szülék kárára“. Ennek a merész állításnak a keletkezését csakis az a „lelki nyugtalanság“ teszi érthetővé előttünk, melyet a gymn. igazgató úr által közrebocsátott adatok idéztek elő az illetőknél. Ezen sajnos lelkiállapot nélkül bizonynival észrevették volna, hogy az igazgatói jelentésnek a tápintézetre vonatkozó része így kezdődik: „Az elmúlt tanévben életbe lépett, újonnan berendezett főiskolai tápintézet működésének a gymnasiumi tanulókra vonatkozó nevezetesebb adatait fővonásokban kívánom itt megemlíteni a következőkben“. Így tehát nem „számadást ad“, hanem a gymnasiumi tanulókra vonatkozó nevezetesebb adatokat közli, melyek alapján a főiskolai tápintézetet oly „üzlet“-té kvalifikálni, — mely a szegény szüléknek kárt okoz, — lázas elhamarkodás és menthetetlen meggondolatlanság eredménye gyanánt tűnik föl. Meg vagyunk győződve, hogy ha az illetők kiterjesztették volna figyelmüket a főiskola akadémiai tanszakairól kiadott s az egyes egyházakhoz megküldött 1888—89-iki Évkönyv 135-ik és következő lapjaira: úgy másképp formuláltak volna fentebbi lesújtó bírálatukat, melynek tarthatatlanságát hogy kimutassuk: a következőket kell előadnunk.

Köztudomású, hogy a debreczeni főiskolai tápintézet eredetileg az akadémiai tanfolyamokat hallgató tanuló ifjúság számára alapított s annak jótéteménye a mai gymnasium 7-ik és 8-ik osztályára csakis azért terjedt ki, mert ezen osztályok a régi rendszer szerint az akadémiához tartoztak. Időközben felállítván a tanítóképezde, a tápintézeti jótétemények ennek növendékeire is kiterjesztettek az 1869. évi 73-ik sz. egyházkerületi végzés által. A gymnasiumi 6 alsó osztály növendékei egész az 1887—88-iki év végeig, vagyis a tápintézet újjá rendezéseig ki voltak zárva a tápintézetből s ezek élelmezése úgy történt, hogy a 100—140 főnyi u. n. szolgatanuló közül 32 evett a konviktusi szolgálatok végzése után az ételmaradékból, a többi pedig élelmi szerül csak kenyeret kapott. Majd az 1882-ik évben rendszeresítvén az u. n. 10 krajczáros ebéd: a konviktusból kiszorult gymnasiumi tanulók a kenyér mellé egy-egy adag ételt kaptak ebédre, de ugyanezen időtől

kezdve a 40 ingyenesen kívül a szegény tanulók évi 30 és 60 frt pótdíj fizetésére köteleztettek. Ily előzmények után a tápintézet a múlt iskolai évben újjá alakítván, annak jótéteményei a főiskola minden növendékére kiterjesztettek, egyúttal az ebéd megjavított s vacsora is rendszeresített.

Minthogy már a régi rendszer mellett évenként tetemes tápintézeti deficitek merültek föl, melyek olykor, — mint ez az 1882. évi 236-ik sz. egyházkerületi végzésből látható, — 4000 forintnál nagyobb összegre rúgtak, és a mely deficitek jórészen a főiskola közszükségleti pénztárára neheztedek, mely aztán főként e miatt a rendes szükséglet fedezését a jövedelmező tőkék csonkítása nélkül nem eszközölhette (lásd az 1889. évi 163-ik sz. egyházker. végzést), a tápintézet újjá szervezésénél a legnagyobb óvatossággal kelle eljárni. Így történt, hogy a kedvezményes helyek száma 148-ban állapított meg az egyházkerület által, a mely azonban jóval felülhaladta a régi tápintézet tagjainak összes létszámát, mely 119-nél felebb nem emelkedett. Az egyes intézeti ágakra eső kedvezményes helyek számát, az egyházkerületileg megállapított kereten belül a főiskolai tanárkarok közös gyűlése szabja meg, mely e tekintetben a történeti fejlődést tartva szem előtt, a gymnasium részére nem juttathat annyi kedvezményes helyet a többi tanszakok sérelme nélkül, a mennyi a tetemes létszámra s a segélyt igénylők nagy számára való tekintetből óhajtható volna. Így történt, hogy a főiskola anyagi ügyeinek vezetésére hívatott gazdasági tanács az egész díjt 80 frtra, — az ingyenesek létszámát 30-ra, — 40 frtot fizetőkét 40-re, — 60 frtot fizetőkét 90-re, — 80 frtot fizetőkét 140-re, — a tanulók által fizetendő díjak összegét pedig 18,200 frtra tette az egyházkerület elé terjesztett javaslatában. Midőn pedig ama javaslat ekként módosított, hogy az ingyenesek létszáma 33-ban, — a 20 frtot fizetőkét 33-ban, — a 40 frtot fizetőkét 82-ben, — a 70 frtot fizetőkét 152-ben, — a tanulók által fizetendő pótdíjak összege pedig 14,580 frtban állapított meg az egyházkerület által: a főiskolai gazdasági tanács, az 1888. évi 105-ik sz. egyházker. végzésből láthatólag, nem késett kifejezni a tápintézet fentarthatása feletti aggodalmát, valamint azt is, hogy e tekintetben felelősséget nem vállalhat.

Ily körülmények közt kezdte meg működését az újjáalakított tápintézet az 1888—89-iki tanévben, szembe nézve még azon lehetőséggel is, hogy egész díjat fizető, — kiknek létszáma a régi konviktusban éveken át alig volt egy-kettő, — esetleg egyetlenegy sem leend, s ez esetben a tápintézeti kiadások a tápintézet mindennemű jövedelmeit fölemésztették volna. Miként a főiskola akadémiai tanszakairól kiadott 1888—89-iki „Évkönyv“ 135. és következő lapjain látható: ez az eset nem következett be, egész díjat fizető tagjai is voltak a tápintézetnek szép számmal s ekként a tápintézeti tagok által befizetett 12,605 frt 45 krt csak 2271 frt 07 krral kelle a tápintézet másnemű jövedelmeiből pótolni, hogy az élelmezési kiadások fedezve legyenek. Igaz, hogy a gymnasiumi tanulók élelmezési címén fölmerült költséget az általuk befizetett összeg az első évben fedezte, sőt 330 frt 37 krral felül is haladta, de ezzel szemben az is igaz, hogy a befolyt pótdíjakon felül az akadémiai tanulók élelmezése címén 943 frt 82 kr, — a tanítóképezdeiekén pedig 1657 frt 62 kr a tápintézet egyéb jövedelmeiből fedeztetett. Így tehát a főiskola javára s a szülék kárára folytatott üzletről beszélni egyáltalában nem lehet, annyival inkább, mert a tápintézeti jövedelemből a múlt évi kedvező beszerzési árak és a gazdasági tanács eszélyes gazdálko-

dása folytán megmaradt összeg épen a szülők érdekében tápintézeti tartaléktőke alapítására fordítatik, melynek rendelkezése az leend, hogy egyrészt esetleges drágaság idején megkímélje a tanuló ifjúságot a pótdíjak megfelelő emelésének terheitől, másrészt pedig lehetővé tegye a kedvezményes helyek szaporítását. És miután első sorban a gymnasiumnál érezhető leginkább a kedvezményes helyek kevés volta: főt. püspök úr a múlt évi kedvező eredmények alapján már a folyó évre rendelkezett azok szaporítása érdekében, minek folytán a 20 frtot fizetők létszáma 7-tel, — a 40 frtot fizetők pedig 16-tal növekedett.

3 A nyílt levél tisztelt írója és paptársai azt mondják, hogy e konviktus a 70 frtot fizetőkre nézve nagyon drága. — Ezen állítás megbirálásánál a történeti előzmények és a helyi viszonyok az irányadók. Mikép fentebb említett: ma több kedvezményes hely van, mint a mennyi volt a régi konviktus tagjainak összes létszáma. Látható ebből, hogy a tanuló ifjúságnak azon része, mely a régi tápintézet segédelmét élvezte: ma még több kedvezményes helyet talál az új tápintézetben, hol élelmezése az előbbinél általában kielégítőbb, minthogy kegyeren és az ebédén kívül vacsora is adatik számára. A 70 frtos tápintézeti helyek tehát azok részére vannak alapítva, kik kedvezőbb vagyoni állapotuk folytán, — vagy a tanulásban való előhaladásuk csekélyebb foka miatt eddig sem tarthattak igényt a tápintézeti kedvezményes helyekre. Ezek vagy a városban fogadtak maguknak kosztot legalább is havi 15—20 frtért, vagy pedig, ha 1—6 oszt. gymn. tanulók voltak, havi 6 frt lefizetése mellett az u. n. 10 kros ebéd jótéteményében részesültek. Az első mód nem nyújtott ugyan jobb élelmezést a mai tápintézetnél, de ennél igencsak kétszerte drágább volt, — az utóbbi pedig — tekintve a nyert élelmezés silányságát — a mai konviktusi ellátásnál háromszorta vagy négyszerre drágábbnak mondható. Bátran állíthatjuk ezek után, hogy a főtiszteletű egyházkerület igen bölesen járt el, midőn a tápintézeti díjat 70 frtban szabta meg. Hogy ezen intézkedés a szülők részéről sem fogadtatott visszatetszéssel, bizton következtethető azon jelenségből, hogy tömegesen veszik igénybe fiaik részére a tápintézeti élelmezést a 70 frt lefizetése mellett, mert célszerűnek találják azt saját érdekükben; a mi ha nem így volna: ép úgy figyelmen kívül hagynák a tápintézetet, mint az előző időkben, midőn, a mint fentebb említők, éveken át alig jelentkezett valaki, a ki egész díj fizetése mellett óhajtott volna igénybe venni a tápintézeti élelmezést.

Bővebb felvilágosítás végett meg kell végül jegyeznünk, hogy a tápintézet költségvetése a dolog természetéből folyólag mindenkor előlegesen készítenendő el, a mikor az élelmiszerek egész évi árhullámzását biztosan senki sem tudhatja; így tehát az egész díjat fizetők járulékanak megszabása a valószínűségen alapuló átlagának számításba vételével történhetik, mely eljárásnál a kedvezőtlen esélyek figyelmen kívül nem hagyhatók. Az már előre tudva van, hogy az esetleges deficitet nincs miből fizetni és így annak lehetőségét a priori ki kell zárni; ha azonban az élelmezés jóságának folytonos fentartása mellett, a tápintézet ügyeinek okszerű vezetése folytán, a bevételek meghaladják a kiadásokat: az nem nyereszkesedés, hanem oly óhajtható állapot, mely alkalmat ad arra, hogy a kedvezményes helyek hova-tovább szaporíttassanak, és a mely eljárásnak üzleti eredményeit, — ha ugyan ilyenekről lehet szó, — kizárólagosan a tanuló ifjúság és a szüleközönség élvezi.

Szerkesztő.

Egyházmegyéink életéből.

V. A békésbányai ev. ref. egyházmegye köréből.

Ez egyházmegye f. évi jun. 13—15. napjain, Szentesen tartott gyűlésének jegyzőkönyvéből közöljük a következő közérdekű részleteket.

Az esperesi általános jelentés a vallás-erkölcsi élet-ről ezeket mondja:

1. A templomi istenitiszteleteken — melyek hitelveinknek megfelelőleg s egyházi szertartásaink szerint tartatnak — nagy ünnepek alkalmával minden egyházban nagy számmal vesznek részt a hívek; vasárnapokon azonban, — kivált az aratási és nyomtatási időszakban, — nincs kellő buzgóság a templomba járás iránt. Bánfalván a leginkább napszámból élő egyháztagok szegődési s kifizetési ideje vasárnapra esik. Páncsován a kereskedés vasárnap legelénkebb, ugyanitt az állami tisztviselők hivatalos teendőik által néha jobban igénybe vannak véve vasárnap, mint egyéb napokon. Ugyancsak Páncsován az ev. ref. vallású gymn. tanulók felsőbb rendelet folytán némely alkalommal róm. kath. istenitiszteleten megjelenésre kényszerítettek, melynek hatását lelkész csak akként tudta ellensúlyozni, hogy a kitűzött napokon — király és királyné névnapja — istenitiszteletet tartott. Vasárnap délután kátémagyarázatokra kevesen járnak a hívek Orosházán, H.-M.-Vásárhelyen — bár ez utóbbi helyen haladás mutatkozik. A bibliamagyarázati órák látogatottak. Az úri szent vacsorával élés sokak által gyakoroltatik Békésen, Dobozon, F.-Gyarmaton, N.-Kikindán, Klopódián, különösen Vésztőn s még inkább Körös-Tarcsán; elhanyagoltatik Páncsován, Sámsonban, különösen Torontál-Vásárhelyen, hol az elmúlt évben csak 565-en járultak a sz. asztalhoz. Némi emelkedés tapasztalható Csorváson, M.-Ittebén és H.-M.-Vásárhelyen. A vasárnapi istenitiszteletek s az úri sz. vacsorával élés elhanyagolása tekintetében nem hagyható érintés nélkül ama legtöbb egyházban nem új tapasztalat, hogy azok mutatnak rossz példát, a kiknek e tekintetben fényleniök kellene minden hívek előtt, t. i. a hivatalnokok, magasabb osztálybeliek, és a mi legszomorúbb, az egyh. tisztviselők és hivatalnokok közül sokan. Itt az ideje, hogy a vallás-erkölcsi hitéletet eme következményeiben komolyan veszélyeztető jelenség beható figyelem s tanácskozás tárgyává tétessék.

2. Törvénytelen gyermekek száma 473, a szülöttek számának (7792) 6.07%-a. Kedvezőtlenebb a múlt évinél 0.52%-al.

3. Áttértek száma 67.

4. Kitértek száma 145, kevesebb a múlt évinél 36-al. Legtöbben kitértek Vásárhelyen, t. i. 81-en és Berényben, t. i. 33-an, összesen 114-en az unitárius egyházba; a többi 31 kitérés eset 10 egyházunkból történt különböző egyházakba.

5. Vegyes házasság kötött 223, az új házások (1777) számának 12.45%-a. Több a múlt évinél 59-el, vagyis 1.94%-al.

6. Visszas házasság 27 anyaegyházban (176,479 lélek között) jelentkezett a lelkészi hivataloknál 310, törvényesen elvált 76, kibékült 158, függőben van 76.

7. Egyházi szertartás nélkül temetkeznek a nazarénusok, bővebb értesítés rólok nem tétetett.

8. Polgári büntetés alá a jelentések szerint senki sem esett a n.-becskereki, csorvási, hertelendyalvai, n.-kikindai, r.-kovácsbázai, szegedi és szkulyai egyházakban.

9. Hitelveinkkel ellenkező szokások. B.-Gyulán a halottak fölötti virasztások és torok túlságba vitele, mely ellen

presb. intézkedés is tétetett. Nagy-Kikindán ev. ref. temetések alkalmával a gyertyák gyujtása; mely hitelveinkkel ellenkező szokás részint a vegyes házasságokban, részint abban gyökeredzik, hogy az ev. ref. hívek idegen vallásfelekezetbeliek között élvén, hitszokásainkat elfeledték. Bizton remélhető azonban, hogy a lelkész buzgó működése e téren is áldásos leend. Szokásban van még némely nagyobb egyházainkban a műveltebb osztály körében halottak estéjén a sírok kivilágítása. Végül H.-M.-Vásárhelyen és Torontál-Vásárhelyen az úrnapi megünneplése némely egyháztagnak részéről.

10. Uralkodó bűnök: istenkáromlás, pálinkaivás, ez utóbbi azonban a szeszadó fölemelése óta mintha csökkenne — és az öngyilkosság.

11. Említésre méltó jelenségek a vallás-erkölcsi élet terén legtöbb egyházakban az ev. ref. keresztyéni öntudatnak, belső buzgóságnak, az egyház és iskolák iránti szeretetnek, ragaszkodásnak, áldozatkészségnek, adakozási szellemnek örvedetes megmaradása, sőt növekedése, — némely egyházakban pedig a hitetlenségnek, vallás, egyház, iskolák iránti közönyösségnek, szeretetlenségnek, sőt hitelhagyásnak szomorú terjedése.

12. A „Téli Ujság“ ez évben is megjelent több mint 3000 példányban. Örömmel jelenthető, hogy e vallás-erkölcsi irányú kiadvány mindig szélesebb körben s nagyobb mérvben terjed.

Népességi mozgalom. Lelkek száma 176,601 (a 38 anyaegyházban 45 lelkészi állomás 170,874 lélek; 9 leányegyházban, a fiókegyházakban és szórványokban 5727 lélek). Szülöttek száma 7792, több a múlt évinél 74-el. Halottak száma 6119, kevesebb a múlt évinél 315-el. Születés általi szaporodás 1673, több a múlt évinél 389-el.

(Vége köv.)

Különfélék.

A testvéregyházkerületek köréből. A dunántúli ev. ref. egyházkerület múlt hó 20. és 21. napjain Léván tartotta közgyűlését. A püspöki jelentés szerint az egyházkerület gyülekezeteinek vagyoni activ állapota 346,674, passiv állapota 31,130 frt. Kegyadomány begyűlt 33,375 frt; építkezésekre költöttek 153,216 frtot; a népesség száma 237,456, fogyás 299 lélek, mit jórészen a polgárdi kitérés okozott. Kimondta a közgyűlés, hogy biztosítja egy, Pápán, a főiskolai tanárkar által kiadandó egyházi lap fennállhatását. Rég érzett hiányon akar ez által az egyházkerület segíteni, mivelhogy köztudomás szerint a Győrött szerkesztett „Dunántúli Prot. Közlöny“ semmiképen sem képes egy egyházi lap elé tűzhető követelményeknek megfelelni. — A tiszáninneri ev. ref. egyházkerület múlt hó 22—24. napjain Sátorajja-Ujhelyen tartott közgyűlésén bizottsági javaslat tétetett az 1790—91-iki törvények életbe léptetésének százéves emlékünnepe és ezzel összekötésben a legközelebb megtartandó zsinat tárgyában. Sárospataki laptársunk egész terjedelemben közli a szép eszmét magában foglaló bizottsági munkálatot, mely elfogadás végett egyházkerületünkhöz is megküldet én, lesz alkalmunk vele megismerkedni. A Károli emlékszóbor költségvetése mintegy 5000 frtig terjeszkedhetik ki s a legjobbnak találandó minta jutalmául 100 frt tiszteletdíj adatik. Károli élet- és jellemrajzának megírására 3 egyén jelentette be pályázási szándékát; a művek 1890. febr. 1-ig adandók be s bírálókul a s.-pataki theol.

tanárok kérettek föl. V. Krüzselyi Bálint s.-pataki jogtanár egészségi okokból lemondván tanszékéről, helyére Finkey József bölcsészeti tanár tétetett. Ennek helyét Kun Pál gymnasiumi tanár foglalta el, míg Kun Pál helyére gymn. tanáru Rác Lajos választott meg. — Erdélyi egyházkerületünkben ismét fölmerült és igen komoly alakot öltött a theol. akadémiának N.-Enyedről Kolozsvárra leendő áthelyezésének kérdése. Egészen természetes, hogy ez a terv főként a n.-enyedieknek nem tetszik s gróf Kun Kocsárd is, ki a szászvárosi gymnasiumot megalapította és az erdélyi magyar közművelődési egyesület javára tudvalevőleg negyedmillió forintnyi alapítványt tett, a neki sem tetsző tervre vonatkozólag egy kolozsvári lapban nyilatkozatot tett közzé. „Hallgatásommal — úgymond — nem akarhatok oly praecedent szentesíteni, mely előre jelezné, hogy az én alapítványaim is, mihelyt élni megszüntem, változtató merénylet tárgyaivá válnak“. Szerinte a főiskolai előjáróság kezei meg vannak kötve, bárhonnan jöjjön is a kérdéses rendelet.

Lelkészválasztás. Erdélyben a görgényi ev. ref. egyházme gyébe kebelezett tekei egyház múlt hó 29-én Debreczeni Gyula n.-várad vallástanárt egyhangúlag lelkészévé választotta meg. Őszinte szívből örülünk a mi jó barátunk e megválasztásán, s gratulálunk a tekeieknek, kik Debreczeni Gyulában egy tanügygyel is huzamos ideig foglalkozott, kitűnő képzettségű, nemes ambíciójú jó lelkészt, jó hitszónokot nyertek meg. Azt hisszük, reméljük, hogy tisztelt barátunkat mi tisztántúliak nem veszítjük el egészen, hogy sokszor hírt fog hallatni magáról ide le a rónára onnan, arról a festői szépségű helyről, hova őt Urunk akarata elhívta. Midőn ismételten is kifejezzük megválasztása fölötti örömmünket, Istentől áldást, kegyelmet kérünk szép munkájára.

Lelkészjelölés. A kismarjai ev. ref. lelkészségre 25 pályázó közül e f. hó 25-én: Falusy Károly m.-telegdi, Vadon Miklós nyüvedi, Nánási Imre m.-telkii rendes, Bódogh János siteri segéd-, és Nagy István kismarjai helyettes lelkész urak jelöltettek ki.

Károli Gáspár emléke. Kalas István lelkész úr az ér-tarcsai egyház tagjai részéről 6 frtot küldött be a síremlék alapjára. Bejött eddig lapunknál a síremlékre 116 frt 42 kr, a szellemi emlékre 111 frt 61 kr, időközi kamattal együtt összesen 228 frt 91 kr, mely összeg takarékpénztárban kamatozik. Debreczen, 1889. október 3. Csiky Lajos.

Akadémiai tanrendek. Debreczeni főiskolánk hittudományi szakában e félévben 5 tanár 14 tantárgyat 48 órán, a jog- és államtudományi szakban 6 tanár 17 tantárgyat 64 órán, a bölcsészeti szakon 10 tanár 16 tantárgyat 45 órán adnak elő. — Sárospatakon pedig a vallás- és egyháztudományi szakban 5 tanár 11 tantárgyat 42 órán, a bölcsészeti szakban 5, illetőleg 6 tanár 8 tantárgyat 24 órán, a jog- és államtudományi szakban 10 tanár 19 tantárgyat 85 órán adnak elő. A két tanrendet jövő számunkban részletesen közöljük.

A „Közpapok Lapja“-nak, melyet Péntek Ferencz ér-szentkirályi lelkész úr szerkeszt, immár 4 száma fekszik előttünk s elmondhatjuk már mi is róla véleményünket. Szeretnők, ha kedvezőbb volna ez; de ha őszinték akarunk lenni, nem hallgathatjuk el nézetünket, még ha az egyeseknek nem fog is tetszeni. Nem szeretjük e laptársunk irányát azon egy-

szérü oknál fogva, mert az az egyháztársadalmi életben az elégtelenség magvait igyekszik hintegetni s mert a jobb helyzetben levő lelkésztársak iránti irigység sötét borúja ott lebeg annak csaknem minden sora fölött. Igaz-e mindjárt programjában ez a mondás: „nincs a társadalomnak egyetlen osztálya sem, mely annyit szenvedett volna és oly nyomorúságos állapotban lenne, mint a református közpapság?” Nem igaz; nyomorúságosabb állapotban van nála, — hogy csak egy, de közzelfekvő példát idézzünk, — a református tanítóság is. Új reformot, új irányt akar teremteni e lap. Helyes, mert javításra fent — s tegyük hozzá: lent épen úgy — szükség van, de ennek nem az a módja, hogy egyszerre neki menjen valaki oly általános tisztelt neveknek, minő a Szász Domokosé, Szász Károlyé, Szász Gerőé, Nagy László esperesé, majd a budapesti protestáns lapnak, s még majd ki tudja, kinek és minek. De meg sokan óhajtottuk volna, ha megtudjuk elvallahára teljes biztossággal e lapból, hogy kik is hát az a „közpapság”, és kik adták t. szerkesztő-társunknak a mandátumot, hogy nevökben beszéljen? Azt tudjuk a helvét hitvallás XVIII. szakaszából, hogy református felfogás szerint „Urunk az újszövetségbeli anyaszentegyházban sehohsem rendelt papokat”, azt is tudjuk, hogy „az anyaszentegyházban minden szolgának egy és ugyanazon hatalom, vagyis foglalkozás adatott”, — de azt nem tudjuk nevezett symbolikus könyvünkől kiolvasni, hogy ha valakit a szolgatársak bizalma püspökké, egyházkerületi főjegyzővé, esperessé, egyházmegyei jegyzővé, tanácsbíróvá stb. tett, ha tehát nagy és legtöbbször nehéz terheket rótt reá — és pedig bizony megfelelő jutalmazás nélkül, — nem tudjuk sem symbolikus könyvünkől, sem bibliánkól kiolvasni, hogy ezért nekik csak bántalommal, keserű gúnyolódással kellene fizetni, hogy ellenök minden áron csak izgatni kellene. De meg e lap ilyen irányával élő szemrehányás akar lenni a korábbi egyházi lapok ellen. Mi fölveszszük a keztyűt. Mutassanak ki egy sort a mi lapunkban, melynek éle a közpapok (az egyházmegyei, kerületi hivatalt nem viselő papok ezek, úgy-e?), tehát a közpapok ellen irányulna. Álljon elő bárki, a kinek igaz ügyét valaha ok nélkül visszaútasítottuk volna. Az új lap cikkeit nincs terünk felsorolni, csak néhány aphorismát s néhány irányelvet idézünk belőle: „a vezérek egy kis viszontszolgálat reményében mindig készek egyet tekerni a törvény engedékeny nyakán”; „az állam vegye kezébe a ref. ev. közpapok fizetésének a rendezését is”; „a Közpapok Lapja szerkesztősege nem használ veres czeruzát”; „a lelkészi hivataltokat püspöki kinevezés által kell betölteni”; „a kinek pénze a mi lándánkban cseng, annak lelke már a mennyországban — ha nem is „leng”, de lapunk neki mégis oly édes reményt zeng, hogy szívének minden hurja az örömtől peng”, — mondja ez utóbbi szép verset a szerkesztő, költői magasztos föllendülésében. De nem folytatjuk tovább s legkevésbé sem akarunk satyrizálni, de kérjük igenis t. szerkesztő-társunkat, hogy ha lapját meg akarja tartani a kellő egyház-irodalmi színvonalon; ha hatni, a helyzeten javítani akar általa: bizony csak használja a saját cikkeinél is a szerkesztői veres plajbászt, mert különben lapját elsodorja a kiabálásban, vagy a sápitózásban gyönyörködni nem tudó, hanem a helyett dolgozni szerető közszellem s csakhamar napirendre térünk a „K. L.” fölött. Különben, hogy hálátlan ne legyen a mi lapunk szerkesztője, őszintén köszöni megjelenendő művének meleg hangon történt ajánlását.

Szives kérelem. Néhai férjem, Czelder Márton egyházi folyóiratainak volt olvasóit, a kik a boldogult följegyzései szerint megrendeléseik árával tartozásban vannak, szives bizalommal kérem, legyenek kegyesek azokból annyit, a mennyit meggyőződésök szerint tartozásuknak ismernek el, hozzám Nagy-Bányára megküldeni. Alkalmatlankodni e kéréssel külön senkinek sem akarok. Kinek-kinek jószántára bízom, mennyit küldjön, vagy általában küldjön-e valamit. Csak azt említem meg, hogy szegény árva családunknak igen jól esnék tapasztalni, ha kérésemnek szomorú sorsom enyhítésére legalább némi kis sikere lenne. Tisztelettel maradván Nagy-Bányán, 1889. okt. 2. Özv. Czelder Mártonné, Szentimrei Kocsis Emilia. — (Tisztelettel kérem a többi egyházi lapokat is e néhány sor szives átvételére. Cz. M.).

Dobos János egyházi beszédei. Dobos László Szalk-sz. mártoni ref. lelk. úr tudósít bennünket, hogy az általa kiadott 4 kötet Dobos János egyházi beszédei kizárólag és egyedül ő nála — míg a szabad rendelkezése alatti példányok tartanak — a 7 frt 20 kr bolti ár helyett rendkívüli leszállított áron, t. i. 4 forint, illetőleg a szállítási díjjal együtt 4 frt 40 kr útalványozásával megrendelhetők.

Irodalmi dolgok. Boldisár Kálmán előfizetési felhívást hirdet „Prózák” című beszélykötetére. A mű november hóban díszesen kiállítva körülbelül 10—12 ívnyi tartalommal a „Debreczeni Ellenőr” könyvnyomdájában jelenik meg. Előfizetési ár 1 frt. (Bolti ár 1 frt 20 kr lesz). Gyűjtők 8 előfizető után tiszteletpéldányban részesülnek. Az előfizetési pénzek legkésőbb októberhó 31-ig a „Debreczeni Ellenőr” kiadóhivatalába Debreczenbe küldendők. Boldisár úr helyi jogakadémia írói tehetséggel megáldott hallgatója, kitől már több, jól írt rajzot olvastunk. Beszélykötetét ajánljuk szives figyelembe. — Dr. Toldy László, a „Törvényhatósági Naptár” szerkesztője jelenti, hogy mivel a Naptár nagy terjedelme miatt október 15-ike előtt nem fog megjelenhetni, az előfizetési, illetőleg megrendelési ár — 1 frt 50 kr — október 15-éig érvényben marad, és a 2 frtos bolti ár csupán a Naptár megjelenése után fog életbe lépni.

Tájékoztató. A háznagy hivatalt a theologiai végbizonyítvány kivételét illető s mult számunkbaa közölt felhívása többeknél olyan félreértésre adott okot, mintha a jelentkezésnek személyesen kellene megtörténnie. Távolról sem lévén személyes megjelenés ottan érte, értesítjük az érdekelteket, hogy a bizonyítvány levél útján is megrendelhető, beküldetvén a pecsét- és bélyegdíj.

Szerk. posta. S. K. B.-Som. A tudósítást már kiadtam; a másakra is sor kerül. — K. H. L. Kisújszállás, H. K. K. N.-Kőrös, M. A. Bogát, B. M. T.-Polgár. Becses cikkeikre, leveleikre jövő számban keríték sort. — G. K. N.-Bánya. Jövő számban megkezdem, s ha csak tudom, egyszerre ki is adom. — Sz. Z. M.-Sziget. Kérem az ígért sorok beküldését.

Laptulajdonos és felelős szerkesztő: Csiky Lajos.